

Podpora talentovaných žáků v Plzeňském kraji
Reg. č. CZ.1.07/1.2.03/02.0001

SBORNÍK

ODBORNÝ SPOLEČENSKOVĚDNÍ KEMP

23. - 27. SRPNA 2010

Tento projekt je spolufinancován z prostředků ESF a státního rozpočtu České republiky.

Obsah:

Český jazyk
Český jazyk prožitkem ……. 2

Zeměpis
Zeměpis v terénu a prakticky…… 7

Dějepis
Pravěká Plzeň …… 13
Středověk jižního Plzeňska …… 14
Dějiny balneologie v kraji Mariánských Lázní ……. 15
Dějiny vědy, techniky a výroby ……. 16
Architektonické perly Klatovska …… 17

Tento projekt je spolufinancován z prostředků ESF a státního rozpočtu České republiky.

ODBORNÝ SPOLEČENSKOVĚDNÍ KEMP
ČESKÝ JAZYK

ČESKÝ JAZYK PROŽITKEM

Eva SCHNEIDEROVÁ
Marie HANZOVÁ

1 Úvod

Program společenskovědního kempu zaměřený na rozvoj nadaných v předmětu český jazyk jsme se snažili z větší části založit na tzv. prožitkovém vzdělávání, což je velmi efektivní vzdělávací metoda, kterou však v současné době neumí učitelé ve školách příliš efektivně uchopit a využít, mnohdy si ani plně neuvědomují její možnosti a mají z ní proto obavy. V současnosti neexistuje jednoznačná definice parametrů a názvosloví tohoto typu vzdělávání, resp. jeho jednotné používání a porozumění mu. Učení se při konkrétních činnostech a situacích vychází z Reformní pedagogiky začátku 20. století.

Prožitkové či též zkušenostní učení zprostředkovává vědomosti tak, že oslovuje všechny smysly jedince / žáka. Takto pojaté komplexní učení, tj. učení hlavou, ale i vnímání rukama a především srdcem umožňuje trvalé působení na žáka a snazší zprostředkovávání vyučovaného tématu.

2 Podrobný program kempu českého jazyka s přehledem zpracovávaných témat a zadaných úkolů

2.1. Pondělí 23. 8. 2010 - Motto dne: Setkání

Přivítání účastníků kempu českého jazyka a literatury, seznámení s talentovanými žáky a vybranými pedagogy

- seznámení s obsahovou náplní kempu
- představení lektorek, které budou provázet žáky a učitele v průběhu celého kempu (dr. Evy Schneiderové a dr. Marie Hanzové)
- pracovní dílna pro učitele i žáky zaměřená na zkušenosti z organizace literárních soutěží a Olympiády v českém jazyce (dále OČJ) – seznámení s knihou Hrátky s češtinou
- prohlídka historického centra Plzně – prožitkové aktivity, výuka v terénu:
  - využití návštěvy katedrály sv. Bartoloměje na nám. Republiky
  - výstup na kostelní věž (pohled na Plzeň z výšky)
  - prohlídka dalších významných historických budov v centru města - seznámení se symboly města (znak, nové kašny jako nový symbol Plzně, domovní znamení, působení Mikoláše Alše – výzdoba plzeňských domů aj.)

Tento projekt je spolufinancován z prostředků ESF a státního rozpočtu České republiky.

- návštěva plzeňské radnice spojená s výkladem o historii města Plzně, ale též seznámení se současným společenským a politickým životem Plzně a západních Čech (s průvodkyní)

Lektorky: Kateřina a Magdalena Rysovy (obě jsou mnohonásobné vítězky OČJ a mnoha literárních soutěží, v současné době již uznávané autorky literárních sbírek, Kateřina je v současnosti též členkou ústřední komise OČJ)

– pracovní dílny na téma: *Komunikace verbální a neverbální; význam komunikačních dovedností pro rozvoj celkové osobnosti autorů, správnou prezentaci na veřejnosti a pro rozvoj individuálních schopností každého autora* (mluvčího i pisatele), odborný výklad doplněn o řadu konkrétních cvičení vedoucích k rozvoji kreativity a fantazii

Zpracovávaná témata:

- *Pod námi Plzeň aneb Vyšlapali jsme 300 schodů a ještě jeden k tomu*
- *Město Plzeň, dobrý den*
- *Pojďme si něco přát aneb Dotkněme se andělíčka (Cesta od pověstí k současnosti)*

Zadané úkoly:

- zpracování krátkého zamyšlení volnou formou na téma „Setkání … - např. s účastníky kempu, s lektory, s městem Plzní; ale též vnímání zcela náhodných setkání s Plzeňany, jejich reakcí apod.
- s využitím 3 zadaných slov „věž, křídla, zvony“ zpracovat volnou formou téma „Pohled na město z plzeňské věže“
- zpracování motivujících jazykových cvičení a hříček

2.2. Úterý 24. 8. 2010 - Motto dne: Rozhlédni se…

Literárně-historická exkurze (prohlídka Rotundy sv. Petra a Pavla, Radyně, pohled na Starý Plzenec) zaměřená na prožitkové vzdělávání (žánrově neomezená tvorba účastníků na zadané téma inspirovaná ukázkami významných českých básníků a spisovatelů)

Zpracovávaná témata:

- *Strom a jeho místo v životě člověka a jeho zobrazení v literatuře*
  (prožitkové aktivity - obejmout strom, namalovat strom, vyjádřit své pocity, význam stromů pro život, krása a užitečnost stromů – spojeno i s odbornými znalostmi o stromech; ukázky zpracovaných projektů na toto téma)
- *Vyjadřování pocitů při setkávání s historickými památkami – formou mluvené komunikace*
- *Konfrontace poznatků z historie se současností*
- *Pohled od rotundy a z hradu Radyně s nahlédnutím do historie*
  (vše zaměřeno k mottu dne)

Zadané úkoly:

- literární „fotodokumentace“ prožitého dne soustředěná do 5 stěžejních a pro autora nejpůsobivějších okamžiků

Tento projekt je spolufinancován z prostředků ESF a státního rozpočtu České republiky.

- krátká úvaha o tom, co znamená strom pro člověka
- seznámení se s různými typy již zpracovaných projektů
- volné zpracování tématu „*Kraj mého zpěvu*“ – domov – rodný kraj – místo, které mám ráda

2.3. Středa 25. 8. 2010 - Motto dne: Neváhejte vstoupit!

Zkušenostní učení - činnosti zaměřené na rozvoj fantazie při střetávání se reality s minulostí – svět pohádek, pověstí, pověr, mýtů apod. –

- exkurze do plzeňského podzemí
- exkurze do Pivovarského muzea
- návštěva Muzea strašidel - populárně odborný výklad o pověstech Plzeňského kraje, např. o vzniku plzeňského znaku, o významných místech Plzně, o lidovém folkloru západních Čech s využitím aktivizujících činností
- aktuální využití sportovní akce „První plzeňská tyčka“ (atletický závod ve skoku o tyči na plzeňském náměstí za účasti nejlepších atletů ČR) – připomenutí autorů sportovních fejetonů (např. Oty Pavla), interview; sportovní reportáž

Zpracovávaná témata:

- *Nad námi kroky Plzeňanů*
- *Tak trochu jiné pohádky* (např. Pivní pohádka a další ukázky oceněných literárních prací žáků)
- práce s kaligramy (poetismus jako směr podněcující autorovu fantazii) – práce s abecedou (G. Apolinaire, Ch. Morgenstern, V. Nezval)
- funkce domovních znamení a erbů - ukázky výtvarného zpracování domovních znamení žáků ZŠ a SŠ

Zadané úkoly:

- charakterizujte a popište strašidlo, které vás v muzeu zaujalo; pokuste se o zpracování příběhu, v němž je strašidlo ústřední postavou
- zpracujte připravené materiály na téma „*Čemu věřím; V co věřím; Komu věřím“*
- výtvarně ztvárněte své domovní znamení a jedno písmeno abecedy

2.4. Čtvrtek 26. 8. 2010 - Motto dne: Od dobrého slova jazyk nezabolí.

Literárně-historická exkurze (Radnice, Chyše, Manětín a Plasy) zaměřená na oslavu mateřského jazyka ve spojení s významnými literárními postavami regionu, např. Antonínem Jaroslavem Puchmajerem a jeho obrana jazyka a bajky; Karel Čapek a jeho působení jako vychovatele na zámku v Chyši; inspirace pobytem a dobovými událostmi (prožitkové vzdělávání)

- neformální večerní „posezení“ s účastníky spojené se stručným zhodnocením průběhu a přínosu týdenních aktivit a předáním materiálů určených pedagogům a žákům (viz přílohy)
- seznámení s doporučenou literaturou, včetně knih lektorek (2 knihy předány účastníkům k dalšímu využití – Klíč ke slohu aneb Nerudou snadno a rychle a Jazykové hry a hříčky)
- diskuze, výměna zkušeností

Tento projekt je spolufinancován z prostředků ESF a státního rozpočtu České republiky.

Zpracovávaná témata:

- bajka jako žánr, její význam a vývoj, jednotné téma bajky (La Fontaine – Liška a hrozny) – rozdílné zpracování autory (Pelan, Kolář), hlavní představitelé (ukázky – A. J. Puchmajer, K. Čapek, P. Šrut, M. Macourek, J. Žáček aj.)
- přirovnání, přísloví, pořekadla jako zdroj poučení
- historie českého jazyka – obranné snahy národních obrozenců
- oslava mateřštiny – ukázky z děl významných českých autorů a jazykovědců
- problematika dospívání a význam uznání, ocenění a pochvaly pro získání zdravého sebevědomí (opět ve spojení s ukázkami z děl významných českých autorů, ale též inspirace pracemi talentovaných žáků oceněných v literárních soutěžích či účastníků ústředních kol OČJ)
- seznámení s vybranými ukázkami zpracovanými účastníky kempu na téma „Kraj mého zpěvu“ – ocenění

Zadané úkoly:

- interpretace bajek
- úvaha nad významem mateřštiny pro život lidí, ale především nutnost rozvoje jazykové kultury pro tvorbu autorů literárních děl
- zpracování připravených úkolů týkajících se pocitů, citových vztahů, projevů, přání a smyslu života

2.5. Pátek 27. 8. 2010 - Motto dne: Loučení a návraty

- pracovní dílna na téma „Souboj“ generací
- návštěva Domu loutek – seznámení s tradicí loutkářství a jeho významnými představiteli především v Plzni; poskytnuty didaktické materiály pro pedagogy
- návštěva Síně Antonína Dvořáka v Domě hudby v Plzni; prohlídka budovy, prohlídka připravované výstavy obrazů „Čůzy a andělé“ se záměrem zdůraznit důležitost umocnění zážitku působením různých druhů uměni; navázání spolupráce

Zpracovávaná témata:

- *„Souboj“ generací* – využití knižních a audio ukázek z tvorby významných osobností, např. J. Werich, J. Masaryk, M. Holub, F. Nepil, M. Horníček, J. Suchý, J. Vodňanský aj.
- seznámení s tvorbou začínajících autorů, např. M. Rysovou
- *Člověk mezi lidmi* – pravidla společenského chování (bonton) – připomenutí tématu z 1. dne věnovaného komunikaci)
- *Plzeň – hlavní město loutek*
- významní loutkáři – J. Skupa, F. Novák, J. Trnka
- *Význam umění pro člověka*

Zadané úkoly:

- diskuze o střetávání světa mladé a starší generace; problémy dospívajících;

- vyberte si loutku, která vás oslovila a sehrajte s ní krátkou scénku, rozhovor, vyprávění loutky, sdělte, proč jste si vybrali právě tuto loutku, můžete ji charakterizovat
- výměna kontaktů s možností vzájemné inspirace

3 Závěr

Uvedená programová náplň kempu českého jazyka i způsob práce se setkaly s kladným ohlasem u žáků i pedagogů, o čemž svědčila pozitivní hodnocení, kterých se nám dostalo, ale především velmi kvalitní práce žákyň vytvořených v průběhu kempu.

4 Použitá literatura

JIRÁSEK, I. Prožitek a možné světy. Olomouc: Univerzita Palackého 2001.
ČECHOVÁ, M., OLIVA, K., NEJEDLÝ, P. Hrátky s češtinou II. Nakladatelství ISV, Praha 2001.
HANZOVÁ, M., SCHNEIDEROVÁ, E. Klíč ke slohu aneb Nerudou snadno a rychle?! Albatros, Praha 2007.
SCHNEIDEROVÁ, E. Jazykové hry a hříčky. Portál, Praha 2010.

5 Kontakt na autora

PaedDr. Eva Schneiderová
Národní institut dětí a mládeže MŠMT, Sámova 3, 101 00 Praha 10; vedoucí oddělení Talentcentrum a tajemnice Olympiády v českém jazyce
E-mail: eva.schneiderova@nidm.cz

Přílohy, které nejsou součástí sborníku:

1. materiály pro pedagogy
2. materiály pro žáky
3. ukázky prací účastníků z průběhu kempu

Tento projekt je spolufinancován z prostředků ESF a státního rozpočtu České republiky.

ODBORNÝ SPOLEČENSKOVĚDNÍ KEMP
ZEMĚPIS

ZEMĚPIS V TERÉNU PRAKTICKY

Jiří SUDA
Jiřina VILDMANOVÁ
Ludmila NOVOTNÁ

1 Úvod

Program společenskovědního kempu zaměřený na rozvoj nadaných v předmětu zeměpis a dějepis jsme založili a realizovali ve společných exkurzních dnech formou tzv. integrovaného terénního vzdělávání, což je nová a pro děti zajímavá komplexní vzdělávací metoda, která však v současné době ve školách příliš neobjevuje, především pro její neznalost, náročnost přípravy a nutnou efektivní spolupráci učitelů jednotlivých předmětů při terénním integrovaném vyučování. První popularizace a zkušenosti z této metody byly publikovány E. Hofmanem (1999 a 2003). V současnosti zatím neexistuje jednoznačná a ucelená metodika tohoto typu vzdělávání, resp. jeho jednotné používání a porozumění mu. Integrovaná terénní výuka se realizuje v reálné krajině při konkrétních činnostech a reakcích žáků na vnímané skutečnosti a podněty. Umožňuje individuální přístup, volbu vhodného tempa, názornost a především možnost bezprostředně reagovat na dotazy a podnět od žáků.

Integrované terénní vyučování zprostředkovává vědomosti takovým způsobem, že oslovuje všechny smysly žáka. Takto pojaté komplexní učení, kde je využívána logika, vjemy, pocity a informace umožňuje intenzivní působení na žáka a komplexní přístup při zprostředkovávání vyučovaného tématu.

2 Podrobný program kempu zeměpisu s přehledem výukových témat a zadaných úkolů

2.1. Pondělí 23. 8. 2010 – Plzeň sever (Doubravka, kostel Sv. Jiří, Pecihrádek, Zábělá)

Přivítání účastníků kempu zeměpisu, seznámení se a vzájemné představení s talentovanými žáky a vybranými pedagogy. Seznámení účastníků s obsahovou náplní kempu, s představením lektorů, kteří budou provázet žáky a učitele zeměpisu v průběhu celého kempu. Úvodní pracovní dílna pro učitele i žáky zaměřená na zkušenosti z organizace Zeměpisné olympiády, obtížnosti otázek, vhodnosti vybraných okruhů, výměna zkušeností a připomínek. Terénní vycházka a první seznámení se s integrovanou terénní výukou - výuka v terénu:

- návštěva a prohlídka významné historické památky, lokalizace, staré zemské stezky, niva řeky, povodně, stoletá voda

- Pecihrádek, Holý vrch, Zábělá – historické osídlení, zbytky mohyl – lidské migrační vlny, směry osídlení, volba místa, vývoj krajiny v čase

Tento projekt je spolufinancován z prostředků ESF a státního rozpočtu České republiky.

- pracovní okruhy: vazba mezi historickými a geografickými informacemi, vyvozování souvislostí, odborný výklad průběžně korigován na základě nových informací, diskuze, nákresy

Zpracovávaná témata:

- *stará historická Plzeň, sídelní struktury*
- *přírodní podmínky pro život dříve a nyní*
- *přírodní rizika – povodně, příčiny a následky, možná ochrana*

Řešené problémy:

- jak se žilo dříve a asi v jakých podmínkách
- dnešní a dřívější vzhled krajiny
- vývoj krajiny v čase
- současné využití krajiny - rekreace

2.2. Úterý 24. 8. 2010 – Plzeň jih (Starý Plzenec, Hůrka, Radyně)

Historicko - geografická exkurze za přítomnosti účastníků také kempu českého jazyka. Den začal prohlídkou rotundy sv. Petra a Pavla, kde byla diskutována otázka volby místa pro stavbu rotundy a blízkého hradiště Hůrky. Kromě stavebního slohu byla vysvětlena otázka orientace sakrálních staveb a podány informace k nejstarší zachovalé architektonické stavbě. Geologický vývoj poznávaného území ve vazbě na Barrandien, zkameněliny, použité stavební materiály. Po přesunu na hrad Radyni se hovořilo a diskutovalo k založení města Plzně, komunikačním tahům, rozvoji průmyslu a sídelních struktur města. Na konkrétních příkladech byly ukázány vazby v krajině a současné možnosti rozvoje. Na zpáteční cestě byli účastníci seznámeni s ukázkami půdních typů a byly odebrány půdní vzorky.

Zkoumání půdy (rozbor půdních vzorků).
Praktická činnost v terénu:

1) odkrytí půdního profilu
2) určení půdních horizontů (orientačně)
3) popis
4) práce s pedologickou mapou
5) mechanické vlastnosti vzorku
6) určení půdního typu
7) odběr vzorku pro laboratorní cvičení

Praktická činnost v laboratoři:

1) vysušení odebraných vzorků (do druhého dne)
2) reakce půdy – pH

- v baňce protřepeme asi 20 mg jemnozemě s 50 cm^3 destilované vody, necháme usadit, odfiltrujeme, indikátorovým papírkem určíme pH půdního výluhu

3) obsah vápence v půdě

- na hodinovém sklíčku, kde je půdní vzorek, pipetou nakapeme několik ml zředěné HCl, pozoruje případné šumění

4) obsah vápníku v půdě

Tento projekt je spolufinancován z prostředků ESF a státního rozpočtu České republiky.

- v baňce protřepeme asi 20 mg jemnozemě s 50 cm³ destilované vody, necháme usadit, magnéziovou tyčinkou (omočíme) zjistíme v plamenu přítomnost sodíku (barva cihlově červená)

5) obsah železa v půdě

- v baňce protřepeme asi 20 mg jemnozemě s 50 cm³ destilované vody, necháme usadit, přefiltrujeme, asi 10 cm³ filtrátu přelijeme do zkumavky, okyselíme 1 cm³ zředěné HCl a přidáme 1 cm³ roztoku červené krevní soli (výluh při přítomnosti železa se zbarví tmavomodře)

6) obsah sodíku v půdě

- v baňce protřepeme asi 20 mg jemnozemě s 50 cm³ destilované vody, necháme usadit, magnéziovou tyčinkou (omočíme) zjistíme v plamenu přítomnost sodíku (žlutá barva)

Zpracovávaná témata:

- *zakládání středověkých měst – formou mluvené komunikace*
- *konfrontace poznatků z historie se současností*
- *pohled od rotundy na Starý Plzenec a z hradu Radyně na Plzeň s historickým komentářem a současnou skutečností*
- *orientace v terénu*

Řešené problémy:

- georeliéf – limitující faktor
- rozvoj osídlení, průmyslu a zemědělství v Plzeňské kotlině
- současné možnosti a perspektivy města Plzně
- večerní rozbory půdních vzorků

2.3. Středa 25. 8. 2010 – Plzeň, Mariánské Lázně, Kladská, Prameny, Teplá u Mariánských Lázní, Bečov nad Teplou

Integrovaná terénní výuka v oblasti Slavkovského lesa se zaměřením na přírodní zvláštnosti, vznik a význam minerálních pramenů a historických památek. Přírodní rezervace Tajga, Kladské rašeliniště, Tři Křížky, endemické rostliny, hadcový pruh a jeho vliv na rostlinstvo. Historie těžby cínu ve Slavkovském lese, hornické stavby – Dlouhá stoka. Klimatické zvláštnosti, habitus stromů, nanismus, cestovní ruch a lázeňství.

Kladská

Původně lesnická osada, později významné lovecké sídlo. Lovecký zámeček s množstvím trofejí byl postaven v 80. letech 19. století. Osada Kladská byla vystavěna ve slohu švýcarských horských chat. Dnes významné centrum cestovního ruchu a zimních sportů (běžkařský areál).

Kladské rašeliny (NPR)

Na zarovnaném terénu (holorovině) v nadmořské výšce nad 800 m n. m. se nachází vrchoviště s porostem borovice blatky a rašelinnými společenstvy. Na naučné stezce podél Kladského rybníka účastníci kempu poznali vývoj krajiny v holocénu, zástupce jednotlivých rostlinných a živočišných druhů, které se zde nacházejí a které jsou přísně chráněné.

Seznámili se s historií těžby cínu ve Slavkovském lese a technickými památkami na období rozkvětu těžby (Dlouhá stoka, klauzy).

Křížky (NPR)

Významná krajinná dominanta odlesněného hadcového výchozu nedaleko obce Prameny. Lokalita je významná výskytem endemického rožce kuřičkolistého (Cerastium alsinifolium). Ukázka zvláštní péče o udržení chráněných rostlin – spásání strání stády ovcí a koz. Významná lokalita vřesovce pleťového (Erica herbacea) a vřesu obecného (Calluna vulgaris).

Prameny

Bývalé lázeňské městečko. Výskyt několika minerálních pramenů, dnes nevyužívaných. Lokalita niklových a stříbrných rud, kdysi těžené (14. století). Malé ložisko uranu. V okolí obce jsou velké plochy zasažené invazním druhem – Bolševníkem velkolepým (Heracleum mantegazzianum) - původem z Kavkazu. Do Čech byl přivezen zahradníkem hraběte Metternicha a vysazen v zámeckém parku v Kynžvartu. Odsud se bolševník rozšířil po celé ČR.

Zpracovávaná témata:

- *ochrana přírody a krajiny*
- *minerální prameny, vznik, význam a využití*
- *těžba cínu*
- *lázeňství jako významný činitel cestovního ruchu*

Řešené problémy:

- založení lázní, rozvoj, současnost
- ochrana zvláště chráněných lokalit, vzácné druhy rostlina živočichů
- střety zájmů

2.4. Čtvrtek 26. 8. 2010 – Plzeň, Břasy, Radnice, Manětín, Kozelka, Plasy, Rabštejn nad Střelou

Terénní integrovaná výuka do oblasti těžby černého uhlí s návštěvou zachovalého výchozu uhelné sloje – Bašta. Historie těžby černého uhlí, technika těžby, vliv černého uhlí na rozvoj průmyslu v Plzni, hornické kolonie. Zachovalé barokní město s charakteristickým půdorysem, stolové hory v okolí, výstup na Kozelku, geologický vývoj, pohledy na severní Plzeňsko – využití země, hospodářská činnost, osídlení. Výzkum městské vybavenosti v Manětíně. Význam kláštera pro rozvoj krajiny a její kultivaci. Pokrývačské břidlice, hrázděné stavby a Střela, jako říční osy severního Plzeňska.

Terénní šetření vybavenosti a dostupnosti obslužné sítě – Manětín

Dovednosti: sběr informací, hodnocení, interpretace informací, práce s mapou

Vybavenost a dostupnost obslužné sítě byla sledována a hodnocena dopoledne, v době otevírací doby. Vzhledem k malému počtu účastníků byl sledovaný prostor omezen na náměstí a přilehlé ulice. Žáci, rozdělení do skupin, měli k dispozici tabulku, do které

zaznamenávali svá zjištění a mapu. Každá skupina zjištěné výsledky hodnotila a navrhla svá doporučení.

Kozelka (PR)

Významný krajinný prvek – dominanta jižní části Manětínské kotliny. Zachovalý zbytek stolové hory (Doubravický vrch) se zarovnaným zbytkem lávového příkrovu trachybazaltu vylitého na karbonské sedimenty. Vrchol 659,8 m n. m. Na vrcholové plošině sufózní trhliny, odsedání, pseudokrasové závrty.

Rabštejn nad Střelou

Městečko na skalnatém ostrohu nad Střelou. Zbytky městských hradeb, zříceniny hradních věží, renesanční zámek. Zachovalá roubená stavení – městský špitál, pastouška. Středověký kamenný most přes řeku. Lomy na pokrývačské břidlice – chrám Sv. Víta, Prašná brána apod. Školní břidličné tabulky – písanky.

Zpracovávaná témata:

- *černé uhlí, jak vznikalo, kde a za jakých podmínek*
- *zvláštnosti dobývkové těžby na Radnicku*
- *význam ložiska pro rozvoj průmyslu v Plzni*
- *vybavenost města*
- *stolové hory – dominanty v krajině*
- *významná stavební surovina – pokrývačské břidlice*
- *řeka jako bariéra či spojnice*

Řešené problémy:

- význam uhlí a dalších nerostných surovin v minulosti a dnes
- jak zhodnotit vybavenost města
- význam vodotečí v krajině

Večerní „posezení“ s účastníky kempu spojené s vyplněním dotazníku a s osobním rozhovorem ke zhodnocením průběhu, doporučení pro příští rok, připomínek a přínosu týdenních aktivit formou diskuze, případně výměnou zkušeností. Tato neformální výměna názorů a postřehů probíhala v podstatě nepřetržitě během společných výjezdů.

2.5. Pátek 27. 8. 2010 – Plzeň, Přeštice, Švihov, Klatovy

Komplexní historicko geografická exkurze na jižní Plzeňsko. Zeměpisně byla věnována zemědělské výrobě, pěstovaným plodinám, jejich zpracování a tradičnímu chovu přeštických prasat. Návštěvou vodního hradu se žáci seznámili s možnostmi krajiny při obraně hradu, zátopovým územím, protipovodňovými hrázemi, meandrující Úhlavou, jak byla využívána pro stavbu mlýnů, dnes jako vodárenský tok, který zásobuje Plzeň pitnou vodou. Klatovy jako centrum turistického ruchu, charakteristické zástavby (předsazení křižovatek ulic).

Zpracovávaná témata:

- *zemědělství a jeho význam pro obživu*

Tento projekt je spolufinancován z prostředků ESF a státního rozpočtu České republiky.

- *tradiční plodiny pěstované na Přešticku a Švihovsku*
- *Přeštická prasata*
- *Úhlava – životně důležitá řeka pro Plzeň, čistota vody, znečišťovatelé*
- *turistický ruch – významná oblast hospodářství, podmínky a specifika*

Řešené problémy:

- význam zemědělství pro společnost v minulosti a dnes
- tradice ano či ne
- voda – nenahraditelná surovina
- znečišťování vody
- výměna kontaktů s pedagogy s možností vzájemné inspirace

3 Závěr

Zvolený přístup – integrovaná terénní výuka - se osvědčila a setkala se příznivým ohlasem jak u žáků, tak pedagogů (viz hodnocení účastníků ve výstupních dotaznících). Kemp byl hodnocen jako účelný a přínosný. Do příštího roku je však potřeba věnovat větší prostor zpětné vazbě a ještě posílit individuální práci žáků, především ve vazbě na přednášky, dále pak snížit časovou náročnost denních výjezdů (zkrátit) a zvětšit prostor pro osobní volno účastníků.

Jako velmi pozitivní hodnotíme spojení obou cílových skupin, tedy nadaných žáků a pedagogů, protože právě učitel by měl talentovaného žáka rozpoznat a podat mu pomocnou ruku. Stát se pro žáka tím, kdo bude jeho nadání a zájem dále prohlubovat.

4 Použitá literatura

HOFMAN, E. a kol. Jedovnice a okolí (Modelová oblast pro terénní vyučování). 1. vyd. Brno: Akademické nakladatelství, 1999. 129 s. ISBN 80-7204-109-6.

HOFMAN, E. a kol. Integrované terénní vyučování. 1. vyd. Brno: Paido, 2003. 137 s. ISBN 80-7315-054-9.

ZAHRADNICKÝ, J., MACKOVČIN, P. a kol. Plzeňsko a Karlovarsko (Chráněná území ČR XI.). 1. vyd. Praha: AOPK, 2004. 585 s. ISBN 80-86064-68-9.

DUDÁK, V. a kol. Plzeňsko. 1. vyd. Praha: Baset, 2008. 879 s. ISBN 978-80-7340-100-9.

5 Kontakt na autora

PaedDr. Jiří Suda
ZČU v Plzni, FPE
Katedra geografie
E-mail: jirisuda@kge.zcu.cz

Tento projekt je spolufinancován z prostředků ESF a státního rozpočtu České republiky.

ODBORNÝ SPOLEČENSKOVĚDNÍ KEMP
DĚJEPIS

HELENA VÝCHODSKÁ

1 Úvod

Dějepisný kemp si vytknul za cíl představit žákům a pedagogům nejvýznamnější, nejzajímavější a v neposlední řadě také atraktivní kulturně historické památky, které dokumentují historii Plzně a Plzeňského kraje. Město Plzeň, stejně jako celé západní Čechy, má v kontextu národních i středoevropských dějin řadu specifik vyplývajících především z geografické (hydrologické, geologické) charakteristiky. Právě proto jsme plán historického kempu na několika místech propojili s programem geografického kempu, což ve výsledku skvěle naplnilo náš cíl prolnout a srovnat dva odborné pohledy na vývoj západočeského regionu. Účastníci kempu tak měli možnost velmi prakticky pochopit potřebu multiperspektivního pohledu na dějiny a na široké spektrum faktorů, z nichž regionální historie vyrůstá a které ji ovlivňují.

Každá z vybraných oblastí (Plzeň, Rokycansko, severní Plzeňsko, Mariánskolázeňsko, Klatovsko a jižní Plzeňsko) měla dětem „představit“ svá hlavní specifika. Zvláštnosti jednotlivých západočeských regionů jsme prezentovali jako skutečnost, která na jedné straně sice jednoznačně usměrňovala jejich historický vývoj (složení půd a vodní režim Plzeňské pánve v pravěku, nerostné bohatství Rokycanska v pozdním středověku, přírodní zdroje Mariánskolázeňska a balneologické možnosti v novověku...), na druhé straně však byla také zajímavou „nabídkou“ pro dějiny celé země (např. problematika – výhody i nebezpečí česko-německého pomezí).

Posledním dílčím cílem našeho historického programu bylo pro účastníky kempu shrnout neformálně národní dějiny v celé jejich šíři tak, jak je pojímá školní dějepis. Prostřednictvím místní regionální historie jsme se snažili prezentovat hlavní mezníky vývoje dějin celé země, a dokonce středoevropského prostředí. Příkladem tohoto přístupu jsou lokality na Rokycansku s předvěkými prvohorními paleontologickými nálezy světového významu, praktické ukázky typického pravěkého evropského osídlení z doby halštatské na hradišti v Plzni-Bukovci, historie a současné možnosti západočeské balneologie na příkladu Mariánských Lázní, prezentace relikviáře svatého Maura v Bečově nad Teplou jako unikátní památky středoevropského dosahu, přínos klášterní architektury a podíl na evropské kolonizaci v kontextu historie kláštera Plasích, stejně jako Metternichovská tradice západních Čech apod.

2 Podrobný program kempu dějepisu s přehledem výukových témat a zadaných úkolů

2.1. PONDĚLÍ 23. 8. 2010 – PRAVĚKÁ PLZEŇ

První den dějepisného kempu byl věnován pravěkému osídlení Plzeňské pánve a počátkům české státnosti. Pro přiblížení této problematiky v regionální historii Plzně byla vybrána čtvrť Doubravka s řadou zajímavých pravěkých a raně středověkých lokalit, a dále

Tento projekt je spolufinancován z prostředků ESF a státního rozpočtu České republiky.

hradiště ze starší doby železné v Bukovci, jehož význam dalece přesahuje rámec západních Čech.

Jako první kulturně historický objekt jsme zvolili kostel sv. Jiří. Krajina kolem soutoku plzeňských řek Mže a Úslavy byla osídlena slovanským obyvatelstvem již na přelomu 9. a 10. století. V těsné blízkosti zdejšího slovanského hradiště vzniklo kolem poloviny 10. století také křesťanské pohřebiště. Právě zde založil roku 992/993 pražský biskup Vojtěch Slavníkovec (podle zápisů v Pulkavově kronice) nevelký konvent benediktinského řádu. Dnešní kostel však podle mínění dnešních odborníků nevznikl jako kostel klášterní, ale nejspíš jako kaple feudálního sídla, čemuž odpovídá i pozdější zasvěcení rytířskému světci Jiřímu a také důmyslné opevnění příkopem, napouštěným z řeky Úslavy. Od 16. století kostel prošel pod městskou správou řadou úprav. Nejmarkantnější je dodnes zejména jeho barokizace z první poloviny 18. století a puristická úprava z let 1912–13. Zatím poslední citlivou úpravou prošel kostel sv. Jiří v 90. letech 20. století.

V sousedství kostela si účastníci kempu prohlédli přírodní opevnění, valy a akropoli raně středověké tvrze Pecihrádek.

Kraj nad soutokem Mže a Úslavy byl však osídlen ještě dříve – v době kamenné. Exkurze dějepisného kempu proto dále pokračovala na trase určitého prodloužení čtvrtě Doubravka do Bukovce, kde bylo v lokalitě „Holý vrch“ odkryto rozsáhlé pravěké hradiště z doby železné. Obyvatelstvo halštatské doby zde zbudovali mohutně opevněné sídlo, v jehož areálu účastníci kempu měli možnost zkoumat dvojité kamenohlinité valy, příkopy, akropoli, spečené valy apod. Hradiště Bukovec představuje jednu z nejvýznamnějších památek pravěku západních Čech.

V závěru prvního dne jsme využili části naučné stezky „Zábělá“, kde jsme sledovali především archeologické lokality (např. Černá mýť) s rozsáhlými nálezy mohyl z doby bronzové. Okolní biotop smíšených lesů a propojení historického a geografického výkladu o Holém vrchu a jeho okolí výborně zprostředkovaly představu o pravěké krajině a životním stylu tehdejších lidí.

Poslední zastávkou se tento den stala působivá vyhlídka na údolí řeky Berounky.

2. 2. ÚTERÝ 24. 8. 2010 – STŘEDOVĚK JIŽNÍHO PLZEŇSKA

Historické počátky města Plzně a jeho role v raném a vrcholném středověku bylo téma, které jsme zvolili pro druhý den historického kempu.

Prvořadým objektem regionální i národní historie, spojeným s touto dobou, je rotunda sv. Petra a Pavla na Hůrce nad Starým Plzencem. Rotunda ve Starém Plzenci je nejstarší celistvě dochovanou církevní památkou na území České republiky, a proto byla také vyhlášena Národní kulturní památkou. Vznikla ve druhé polovině 10. století v areálu slovanského hradiště nad řekou Úslavou. Zdejší správci kraje – Drslavici (příbuzní Přemyslovců) – nechali tuto otonskou (předrománskou) rotundu vystavět kolem roku 976. V těsném sousedství rotundy účastníci kempu prozkoumali také staré přemyslovské sídlo, opevněné hradiště, střežící důležitou křižovatku kupeckých cest spojujících Prahu s Řeznem a Norimberkem. Hradiště bylo od 10. století nejvýznamnější pevností kraje a od poloviny 11. století také nejdůležitějším článkem tzv. hradské správy v západních Čechách. Jeho význam upadá až ve druhé polovině 13. století v souvislosti s výstavbou nové Plzně necelých

7 km od tohoto místa a později také v souvislosti se založením královského hradu Radyně. Účastníci dějepisného kempu měli možnost prohlédnout si předrománskou rotundu velmi detailně a spojit svůj historický zájem s poznatky dalších skupin, které toho dne absolvovali trasu dějepisného kempu také.

Radyně, hrad s původním názvem Karlskrone, byl druhým cílem úterního dějepisného kempu. Pevný strážní hrad založil před rokem 1361 Karel IV., a to jako osvědčený model (např. na Kašperku) složený z obdélného paláce, opatřeného na kratších stranách se dvěma obytnými věžemi – jednou čtverhrannou a druhou polookrouhlou. Přestože původní královský hrad zpustl už na konci 16. století, je dodnes velmi působivou ukázkou gotické hradní architektury, navíc upravené pro návštěvníky v posledních desetiletích. Zříceninu Radyně jsme pro účastníky kempu využili k prezentaci různorodých témat ze středověké „každodennosti“, což, jak se ukázalo, byla jedna z nejpřitažlivějších aktivit týdenního kurzu. Vyhlídka z obytné věže hradu Radyně nám dala možnost využít pohled takřka do celého Plzeňského kraje a k ucelené prezentaci zajímavých souvislostí historického vývoje, geografického prostředí a např. industriálních podmínek západních Čech. Syntetický pohled na minulost a současnost obou krajů v západních Čechách, který podpořily i ideální turistické podmínky, skvělá viditelnost a zájem dětí o řadu podrobností, nakonec vytvořily na Radyni výbornou atmosféru. Zřícenina gotického hradu, kterou jsme vybrali jako velmi cennou památku regionálních dějin, nikoli však nejcennější lokalitu v okolí Plzně, se tak stala jedním z přirozených vrcholných prožitků dějepisného kempu.

2.3. STŘEDA 25. 8. 2010 – DĚJINY BALNEOLOGIE V KRAJI MARIÁNSKÝCH LÁZNÍ

Pro třetí den dějepisného kempu jsme vybrali typickou tématiku dějin západních Čech – historii lázeňství. Ideálním regionem je v tomto smyslu okolí Mariánských Lázní s celou řadou výjimečných historicko kulturních památek i město samotné, založené výlučně s balneologickými cíli.

Mariánské Lázně, druhé největší lázně v ČR, byly první zastávkou. Město se 40 léčivými prameny přímo ve svém areálu a se stovkou dalších v nejbližším okolí vzniklo poměrně „nedávno“ - až na začátku 19. století. Od středověku patřilo zdejší nehostinné bažinaté území premonstrátskému klášteru v Teplé. Právě opat tohoto kláštera Karel Reitenberg prosadil z popudu klášterního lékaře Josefa Nehra výstavbu prvních lázeňských domů. Od počátku 19. století pak bylo město desítky let budováno podle velkolepého projektu architekta Václava Skalníka. Nejen pro svou krásnou klasicistní a secesní architekturu, ale i pro společenskou hodnotu, kterou městu vtiskly významné osobnosti z celého světa, byly Mariánské Lázně vyhlášeny jednou z nejvýznamnějších památek evropského kulturního dědictví. Účastníci kempu měli možnost prohlédnout si hlavní lázeňskou promenádu s významnou stavební památkou - pseudobarokní litinovou kolonádou z roku 1889. Před kolonádou jsme pak k dokreslení atmosféry využili hudební kreace zpívající fontány. Jako další kulturní i architektonické rarity jsme pro exkurzi po městě vybrali pravoslavný chrám sv. Vladimíra, anglikánský kostel a památky spojené s osudy J. W. Goetha.

Jednou z dalších zastávek musel logicky být premonstrátský klášter v Teplé. Klášter byl podle legendy založen roku 1193 a již roku 1232 zde byl za účasti českého krále Václava vysvěcen nádherný klášterní kostel. Česká historie pak přinesla klášteru jak období rozkvětu a architektonických aktivit, tak také těžké časy husitských válek a třicetileté války. Po ničivém

požáru roku 1659 se barokní přestavby celého areálu ujal Kryštof Dientzenhofer. V období vrcholného rozkvětu kláštera, v 18. a 19. století, se jeho představitelé začali zabývat zdejšími léčivými prameny, a tak stál klášter v Teplé u vzniku Mariánských Lázní. Účastníci kempu si prohlédli barokní konvent, románsko gotický klášterní kostel, klášterní knihovnu a celý rozsáhlý barokní areál.

Vyvrcholením celého dne byla beze sporu návštěva zámku Bečova nad Teplou s unikátním "nálezem století" - románským relikviářem sv. Maura. Skvělé dílo románského zlatnictví a uměleckého řemeslnictví z přelomu 12. a 13. století jednoznačně zaujalo účastníky kempu všech skupin – skupin jazykových, skupiny geografické a pochopitelně skupiny historické.

2.4. ČTVRTEK 26. 8. 2010 – DĚJINY VĚDY, TECHNIKY A VÝROBY

Regionální dějiny Rokycanska a severního Plzeňska jsme se rozhodli využít pro prezentaci vědy, techniky a výroby v dávné i nedávné minulosti.

Účastníkům kempu jsme vybrali umělecké, architektonické a technické památky, které měly dokumentovat především unikátní lokality paleontologického zkoumání na Rokycansku (v okolí Radnic), těžbu uhlí a dějiny těžby na Břasích, počátky moderního sběratelství a muzejnictví na zámcích v Manětíně a v Chyši, technické i kulturně historické památky městečka Rabštejn nad Střelou a také úžasné technické vybavení kláštera v Plasích.

Baštu na Břasích, industriální lokalitu spojenou s dějinami novověku a těžbou uhlí, navštívili účastníci dějepisného kempu jako první zastávku. Severní okraj tohoto kraje tvoří brdské pásmo, charakteristické uhelnými pánvemi. Místní nerostné bohatství sem přilákalo obyvatelstvo už od prvních pravěkých „kovových dob“ – doby bronzové a železné. V 19. století se zde vydatná ložiska uhlí a rudy stala základem železářského průmyslu západních Čech. Naprosto ojedinělá jsou místní naleziště černého uhlí výborné jakosti hned pod povrchem. Místní dobývání povrchovým způsobem je v případě černého uhlí zcela ojedinělá technologie v celém světě. Účastníci kempu měli možnost prohlédnout si výborně zachovalý svrchní výstup radnické uhelné sloje bývalého dolu Matylda., který má výšku 4,8 m.

Na Ovčíně u Radnic, nejvýznamnější české paleontologické lokalitě posledních desetiletí, jsme účastníkům kempu připravili především přehled výsledků české vědy v oblasti paleozoologie, paleobotaniky a paleontologie. Přímo na místě aktuálních nálezů prvohorních plavuní, přesliček a jiných fosilizovaných rostlin, jsme představili práci J. Barranda a také jsme zpřehlednili místa se zajímavými muzeálními expozicemi o minulosti Země v západních Čechách (např. Rokycany, Skryje apod.).

Na zámcích v Manětíně, v Chyši a v Rabštejně nad Střelou jsme spojili působivost historické architektury (Manětín), zajímavost místních technických staveb (Rabštejn) a moderní technologie při využití historických objektů (Chyše). Takto sestavený program byl velmi pestrý a zajímavý.

Poslední zastávkou tohoto dne byl jedinečný areál kláštera v Plasích, kde jsme se opět orientovali především na technické vybavení, budované po desetiletí a staletí od konce 17. století. Cisterciácký klášter představil složitá zařízení pro stabilitu rozlehlé stavby na nepevném podloží, pro udržení vnitřního tepla i stálé vlhkosti a poté, co získaly Plasy nového

pána, knížete Metternicha, také pro zpracování železné rudy – litiny. Účastníci kempu si v závěru prohlédli také jinak nepřístupný prostor metternichovské hrobky.

2.5. PÁTEK 27. 8. 2010 – ARCHITEKTONICKÉ PERLY KLATOVSKA

Pro poslední den dějepisného kempu jsme se rozhodli vytvořit syntetizující přehled kulturně historických stylů, s nimiž se žáci seznamovali v předcházejících dnech a také přesvědčivě vystihnout specifika západočeské regionální historie a jejích tradic. Za cíl jsme proto zvolili město, které je samo o sobě přehlídkou dějin architektury, totiž královské město Klatovy.

První zastávkou závěrečného dne bylo největší město okresu Plzeň-jih, město se zajímavou historickou tradicí a působivými architektonickými památkami – Přeštice. Přeštice vznikly jako osada kolem významného hradiště rodu Drslaviců při důležité obchodní stezce vedoucí z Plzeňské kotliny proti proudu řeky Úhlavy do Bavor. Středověké přeštické dějiny jsou pak spojeny nejdříve s kladrubským klášterem jako vlastníkem této trhové osady a od husitských dob a s rodem pánů Švihovských z Rýzmberka, kteří udělili Přešticím městská práva. Nejvýznamnějším počinem novověkých přeštických dějin je vybudování barokního chrámu Nanebevzetí Panny Marie v letech 1750 – 1775, který byl vystavěn podle plánů Kiliána Ignáce Diezenhofera. Chrám, který si účastníci dějepisného kempu měli příležitost prohlédnout velmi důkladně, byl v roce 2008 prohlášen za národní kulturní památku. V Přešticích jsme navštívili ještě Muzeum Přešticka, jehož expozice dějin každodennosti měšťanů v 19. století se setkala u účastníků s viditelným úspěchem. Při exkurzi městem jsme věnovali pozornost i místním památkám spojeným s osudy rodáků - architekta J. Hlávky a významného pedagog a hudebního skladatele J. J. Ryby.

Neopominutelnou památkou západočeských dějin na trase z Plzně do Klatov je vodní hrad Švihov. Pozdně gotický hrad Půty Švihovského z Rýzmberka, vybudovaný na místě bývalé tvrze zřejmě podle plánu Benedikta Rejta, je působivým celkem i ve 21. století. Účastníci kempu absolvovali velmi přesvědčivou prohlídku hlavních budov hradu i opevňovacího vodního systému z přelomu 15. a 16. stol., který patřil k nejlepším pevnostem své doby.

Vyvrcholením závěrečného dne se stala exkurze po památkách královského města Klatovy. „Učebnici“ architektury a tradičního měšťanského života zde představují zajímavé objekty jako Černá věž, postavená Antoniem de Sallou v letech 1547 až 1557 za účelem vytvořit symbol bohatství města, dále barokní jezuitský kostel Neposkvrněného početí Panny Marie a svatého Ignáce z roku 1656 od architekta Carla Luraga, pod nímž se rozkládají klatovské katakomby s vystavenými mumiemi pohřbených jezuitů a samozřejmě také barokní lékárna „U Bílého jednorožce“ na klatovském náměstí, tedy svébytné muzeum dokumentující vývoj dějin lékárnictví.

3 Závěr

Průběh a výsledky historického kempu 2010, které se odrazily v reakcích účastníků, byly více než uspokojivé. Žáci a pedagogové západočeských škol projevovali skutečný odborný zájem, který byl pro oborové lektory i metodické pracovníky bez nadsázky velmi překvapivý. Účastníci kempu prokazovali na místech „regionální hrdosti“ nespornou erudici a zájem o obor, v němž již získali určité ocenění. Rozhodně jsme dospěli k přesvědčení, že

účast v soutěžích a olympiádách není ze strany dětí formální záležitostí. Velice oceňuji soustředění a v jistém smyslu i profesionální přístup účastníků k celému programu i plánovaným úkolům. Kromě toho bylo velice potěšující, že na mnohých působivých lokalitách, které jsme navštívili v rámci historického kempu, byl rozpoznatelný spontánní zájem a v podstatě dětské nadšení ze zajímavých míst či souvislostí. V tomto smyslu rozhodně letošní kemp naplnil představy organizátorů a odborných garantů.

4 Použitá literatura

KUMPERA, J. Západní Čechy od A do Z: historie, památky, příroda. Praha, 2003. ISBN 80-7306-060-4.
DOUŠA, J. Dějiny Plzně v datech: od prvních stop osídlení až po současnost. Praha, 2004. ISBN 80-7106-723-7.
KUMPERA, J. Dějiny západních Čech: Od pravěku do poloviny 18. stol. Plzeň, 2004. ISBN 80-7291-108-2.
VIKTORA, V. Kapitoly o literární Plzni I. Plzeň, 1988.
VIKTORA, V. Kapitoly o literární Plzni II. Plzeň, 1990.
ROUS, J. Kniha o Plzni. Plzeň, 1945.
MENCL, V. Sedm kapitol z její výtvarné minulosti. Plzeň, 1961.
JANUSOVÁ, J. Vybrané kapitoly z dějin Západočeského kraje. Plzeň, 1976.
BĚLOHLÁVEK, M. Vzpomínky na starou Plzeň. Plzeň, 2000. ISBN 80-7211-082-9.

5 Kontakt na autora

PaedDr. Helena Východská
Katedra historie FPE ZČU v Plzni
hvychod@khi.zcu.cz